

enbroeder de
roken". Maar
en voltrokken
alleen maar
dan gezien
als doel-in-
De band des
den Geest
zichzelf ver-
list en van
tegen Sichem
de vervulling
aanvang af
om tot een
einde daarin
der nieuw-
en, en tijt te
sterlijk, doch
Hij leefde
krijg der he-
toogepriester,
n moeder en
kennen" zijn
band des
Woord is
ik. Wie zijn
ter? Dat zijn
ie den wil
rijg van Levi
maar geen
ning van het
Levi ook ge-
undige plaats
„zullen door
erhalve geen
an vormen."

er in Aäron
van Levi den
ning van het
etzelfde uur.
Toen is de
andrag van
zijn volksge-
teeft op hun
Ook dat was
trekking van
ven, dat n.l.
sestes en der
daarom deze
het zwijgen
erwerpen
t het is de
dere verhou-
d, heerschen
in Meriba,
Levi onder
n. De beide
waren daar
„twist" des
zonde was
eld voor de
et verzuimd,
nover de ge-
k daar voor

straks weer
a toch weer
a de zonden
die onder het
nemen moet,
ron, de zoon
een publiek
Levi's éenen
in de poort"
t, die kome
zich melden
d wil helpen
leen het on-
den eenigen
de gemeen-
enschap, die
tegen eigen
toeders, ter-
ve. En toen
de zonen van
s gesteld, en
Hierin heeft
n loorn van
ad gebracht,
niet slechts
n, die buiten
enooten het
des Geestes

rdigheid ge-
erd. Al bleef
de broeders
poing wordt
t Levi's stam
n draagt en

ist des Hee-
stelt en her-
des Woords
hristus heen
i Deuterono-
dat andere
kondigt, dat
aders doen,

als broeder gelden mag, en zuster, als vader en
als moeder.

Bloed, ras en bodem?

Neen, Geest en Woord en ambt!

En dan, dan komen ook en bloed, en ras, en
bodem, tot hun eere.

K. S.

KERKELUK LEVEN

De vergelijking in de gemeene-gratie-leer. (V.)

Onze bespreking leidde ons in het slot van het voor-
gaande artikel tot de opmerking, dat de voorstelling,
volgens welke God een „tussenstaat" had „inge-
schoven" tusschen de eerste zonde in het paradijs en
de toekomstige eeuw, in welken tussenstaat dan de
„gemeene gratie" met haar breideling van satanische
machten zou optreden als kenmerkend voor zijn be-
doeling, sterk infralapsarisch gedacht was.

We zullen nagaan: a. wat hiermee bedoeld is; b. dat
het uit Dr Kuypers eigen woorden blijkt, maar dat c.
dan ook hiermee het zwakke punt is blootgelegd in
heel den opbouw der gemeene-gratie-leer, zooals deze,
en voorzover deze op zulke gronden wordt opgetrokken.

a. Wat het eerste punt betreft: we behoeven daar
niet breed bij stil te staan. Supralapsarisme en infralap-
sarisme zijn technische termen, die ons theologiseerend
volk wel meer gehoord heeft, al moet nog steeds ge-
vreesd worden, dat de Synode van Utrecht 1905 twee
en dertig jaar na dien nog steeds gelijk krijgt in haar
beweren, dat „dergelijke diepgaande leerstukken" „het
verstand der eenvoudigen zeer verre te boven gaan".
Beide, zoowel supra- als infralapsarisme, hebben het
stoutte stuk bestaan, te redeneeren over de „orde"
in Gods besluiten, met name dan die besluiten,
welke handelen over schepping, val en verlossing (en
verkiezing). De infralapsariërs „onder de Gereformeer-
den lieten „het besluit van schepping en val
aan dat van verkiezing en verwerping voorafgaan"
(Bavinck, G.D. II°, 345). Gods „orde" in het besluiten
was dan deze: „Ik zal een wereld scheppen; daarna
zal de val optreden; van de gevallen menschen
zal Ik er verkiezen ten leven en anderen niet; daarin
zal Ik dan op het meest verheerlijkt worden". De supra-
lapsariërs daarentegen stellen in de besluiten Gods de
praedestinatie (verkiezing en verwerping) vóór-
op; door hen wordt „de praedestinatie zoo uitgebreid,
dat ze ook de schepping en den val in zich opneemt
als middelen, die tot het einddoel, den eeuwigen
staat der redelijke schepselen, leiden" (Bavinck, I.I.).
De „orde" in Gods besluiten is dan deze: „Ik wil mij zelf
verheerlijken op de schoonste wijze in mijn souvereiniteit;
dat kan het best gebeuren door mijn vrij-macht
te openbaren in verkiezing en verwerping, in redding
van verlorenen uit souvereine genade en in veroor-
deeling van schuldigen in den érgsten graad, dien
der beleediging van den God der hoogste openbaring
en der het diepst afdalende verbeurde liefde; om dat
te bereiken zal Ik een toestand doen intreden, waarin
Mijn liefde verbeurd zal zijn; daartoe zal Ik een val
moeten doen plaats vinden, waaruit Ik verlossen kan;
daartoe zal Ik een wereld scheppen, die zal vallen".
Wij hebben — met opzet — dezen „redeneergang" aldus
weergegeven. Het doet haast pijn, zóó open en bloot
een redeneergang in Gods denken en besluiten te
construeeren op papier, onverschillig welken; maar we
konden het niet anders zeggen, wilden we het verschil
tusschen supra- en infralapsarisme in een enkel woord
nog eens in herinnering roepen. Het verschil tusschen
beide loopt alleen over de orde der besluiten van
God, maar is daarin dan ook meer precies dan pré-
cieus.

Het is duidelijk, welken gang nu met name de in-
fralapsarische redeneering hier volgt. Zij bekijkt de
dingen meer van ons menscheeljk standpunt
uit. De wereld is er nu eenmaal; en die is ook gevallen.
En dan komt God „op de gedachte", die door Hem
geschapen, doch van Hem afgevalen wereld te ver-
lossen, den één te verkiezen, den ander te verwerpen.
De infralapsariër „houdt zich aan de historische, causale
orde" der besluiten Gods (Bavinck). Dr A. Kuiper
heeft — nog wel in „De Gemeene Gratie" — het verschil
tusschen infra- en supralapsarisme eens aldus geken-
schetst, dat de één (de infralapsariër) het vraagstuk
bezag van 's menschen zijde, de ander van
Gods zijde. „De één" — zoo zegt hij — „stond vier-
kant op den vlakken grond omlaag; de ander bezag
het geschild van den top der bergen".

Zeggen we dus, dat de gedachte, dat God, nadat de
wereld geschapen en gevallen was, nu weliswaar eigen-
lijk tot strafteffening gehouden was, maar, om te kunnen
komen tot Zijn doel, een tusschen-periode, een
tussenstaat heeft „ingeschoven", dan
is dit alles infralapsarisch voorgesteld.

Men behoeft dit volstrekt niet als een speciale ge-
woonte van Dr Kuiper voor te stellen. Ook bij Bavinck
vindt men dergelijke infralapsarische spreekwijzen; als
bij h.v. handelt over de „instelling" van den „tijde-
lijken dood" wordt vaak gelijke redeneermethode ge-
volgd: na de zonde was de eeuwige dood verdiend; om
evenwel voor Christus en de heilsopenbaring plaats te
maken, „stelt" God dien eeuwigen dood „uit", „voegt"
heel een geschiedenis „in" tusschen zonde en (defini-
tieve) straf, „stelt" daartoe den tijdelijken dood „in",

en laat dan Christus optreden in die aldus mogelijk
gemaakte historie. Dat is feitelijk het zelfde begrip van
een „tussenstaat", en het is een soortgelijke methode
van begripsmatigen leer-opbouw. „Uitstellen",
„invoegen", „instellen", — al deze werk-
woorden zijn ontleend aan het aanschouwelijkheids-
woordenboek van den infralapsariër. Er is trouwens
geen preek mogelijk, die niet infralapsarisch spreekt,
geen verhandeling, die niet van infralapsarische termen
zich bedient, geen theoloog, die zich ervan onthouden
kan. Onze belijdenisschriften zelf — zonder het infra-
lapsarische leersysteem als systeem te lijken — bedienen
zich, in haar aanschouwelijk spreken, doorlopend van
de infralapsarische terminologie, en staan daarom ook
zoo dicht bij de belijdende kerk.

b. Is nu reeds uit dit alles duidelijk, dat Dr Kuypers
leerbegrip van een „ingeschoven" „tussenstaat" van
gemeene gratie in het kader der infralapsarische voor-
stelling valt, hij zelf laat dit ook duidelijk voelen, en
komt, ook waar hij elken technischen term in dezen
vermijdt, met ronde woorden er voor uit. Misschien
is dat wel het duidelijkst geschied, daar, waar hij
spreekt over de voorzienigheid Gods, gelijk ze
met dien tussenstaat z.i. in verband te zetten zal zijn.

O zeker, in het algemeen legt Dr Kuiper sterk den
nadruk — ook in „De Gemeene Gratie" — op de zwak-
heid van het infralapsarisch standpunt. Hoewel „vol-
gaarne het betrekkelijk recht" van het standpunt der
infralapsariërs erkennende, heeft hij er toch zware
bedenkingen tegen (I, 218, editie 1902). Dr Kuiper pole-
miseert uitdrukkelijk tegen de betuiging, „dat God eerst
de wereld schiep, toen afwachtte, hoe het in die
wereld loopen zou, en eerst daarna, toen Hij zag, dat
ze gevallen was, een raadslag des heils bedacht heeft,
om de gevallen wereld te redden" (II, 83). En even-
zeer heeft hij, wat Bavinck desgelijks gedaan heeft,
volständig geweigerd, het supralapsarisme als het ware,
en alleen geldende systeem te aanvaarden (II 96). Hij
vindt het „ongerijmd", te zeggen, dat een theoloog van
onzen tijd „bovenvaldrijver" (supralapsariër) zou zijn;
„of ook, om zich als „benedenvaldrijver" (infralapsariër)
tegenover hem te willen stellen" (I.I.). Zelf wil hij noch
het één, noch het andere heeten. De problemen kunnen
wel verschoven maar niet opgelost worden in één der
beide systemen (II 118/9). Ook in het supralapsarisme
ziet hij fouten (II 644).

Men dient hier ter dege op te letten, zal men Dr
Kuiper geen meening opdringen, die hij nadrukkelijk
afgewezen heeft. Hij is theoloog van wel zóó scherp
inzicht, dat hij zelf waarschuwt óók tegen een misbruik
van zijn infralapsarische voorstellingswijze, in het
spreken van een ingeschoven tussenstaat. „Op
den val" — zoo zegt hij, II, 607 — „op den val volgt...
onmiddellijk het intreden der Gemeene gratie. Edoch, en
hier lette men op, niet als een willekeurig in-
geschoven hulpmiddel, maar als rechtstreeks door
het einddoel van Gods besluiten geëischt".

Moesten we om geen vals beeld te ontwerpen, dit
alles duidelijk en klaar vóórstellen, toch blijft er
dan ook nu plaats voor onze opmerking, dat het
concept van den tussenstaat bij Dr Kuiper sterk
infralapsarisch bepaald is. Hij schrijft letterlijk: „gaan
we nu van het vaste standpunt uit, dat de val IN het
Besluit (van God) is, dan zou in dat zelfde Besluit na
den val niet anders dan de wegzinking van deze wereld
in het eeuwig verderf kunnen zijn, indien niet de
Gemeene gratie deze plotselinge ineenstorting van het
heelal had afgewerd" (II, 607). „Afweren" —
ook dat woord past in het vocabulaire van den infra-
lapsariër.

En geheel open en bloot komt dit woordenboek voor
ons te liggen, wanneer Dr Kuiper de gemeene gratie
in verband zet met de voorzienigheid, gezien van
onze „subjectieve" zijde. In ons nummer van
3 Sept. gaven we reeds enkele citaten. Het loont de
moeite, ze in hun verband te lezen. Theoretisch
gesproken verklaart Dr Kuiper het al weer ten eenen-
male ongeoorloofd, de voorzienigheid Gods de al te
bescheiden en postume (achteraan-komende) rol op te
dringen van den „medicijnmeester", die „het kranke
herstellen en levensgevaar afwenden komt". Men mag
het nooit „absoluut", „nemen", dat er in het rijk
der heerlijkheid geen voorzienigheid zou zijn (II, 390).
Maar al wordt dit met nadruk vooropgesteld, en al
moeten ook wij daar weer de volle aandacht voor vragen,
toch neemt dit niet wég, dat Dr Kuiper voor onze
„subjectieve voorstelling" van de voorzienig-
heid hier een bij hem toch zeer bevreemdend eerbied
vertoont, en haar in het ontwerpen der gemeene-gratie-
theorie een o.i. al te hartig woordje mee laat spreken.
„Al is het zoo in de absolute belijdenis, het is niet
alzo in de subjectieve voorstelling, die we verkrijgen
uit onze subjectieve levenservaring" (zoo zegt Dr Kuiper,
II, 391). „Die levenservaring", zoo vervolgt hij, „komt
niet anders voor dan uitsluitend in de sfeer van zonde".
„De voorstelling van Gods Voorzienigheid, die we uit
onze eigen levenservaring opdoen, begint feitelijk pas
met het opkomen der zonde, en neemt voor ons besef
een einde met het laatste oordeel. En hier nu is
het punt, waar de Voorzienigheid Gods
rechtstreeks met de gemeene gratie in
betrekking treedt, en geen oogenblik
zonder die gemeene gratie denkbaar is.
Dit is niet zoo, wanneer ge in uw belijdenis de Voor-
zienigheid Gods absoluut denkt, want dan gaat ze
lijnrecht door, ook daar waar geen gemeene gratie meer
werken zal. Maar dat is wel zoo in uw subjectieve
voorstelling" (I.I.).

(Zie vervolg op blz. 414.)

Het superlativisme.

Weg, donkere wolk van somberheid! Laat mij
het lied aanheffen van blijde voldoening.

Weg, verwenscht minderwaardigheidsgevoel! Ik
wil mijn borst laten zwellen van trotsch zelfbe-
wustzijn!

Tot nog toe heb ik het beklemmend gevoel ge-
had, dat ik er nog niet was, dat wij, calvinisten,
er nog niet waren.

Hoe ik aan die dwaze beklemming gekomen ben,
zou ik heusch niet kunnen zeggen. Geboren er
mede ben ik niet, want niemand komt met zulk
een gevoel ter wereld. Hij doet steeds zijn intrede
als een welgeschapen zoon! Maar te eeniger en
onzaliger tijd mijns levens moet dat onbehoorlijke
besef van onvolkomenheid zich in mijn binnenste
hebben genesteld.

Ik dan — ik schaam mij het te moeten belij-
den — had de overtuiging, dat ik een tamelijk
gebrekkelig staaltje was der christenheid en dat dies
ook mijn werk over beide kanten mank ging. Zulks
was mij menigmaal een oorzaak van droefheid, zij
het ook niet van lijdelijkheid.

Zooals ik mijzelf zag, zoo zag ik ook allen chris-
telijken arbeid. De bewonderingsknobbel was bij
mij maar onvolkomen ontwikkeld, ik zie dit nu
als een biologische afwijking. Zoowel het chris-
telijk gemeenschapsleven als de missionaire uiting
daarvan zag ik aan als onvolkomen en met vele
zonden bevuurd. Over dit alles was ik bij tijden
zeer verdrietig, over mijzelf en over mijn broe-
ders. Mijn broeders, die ik maar zelden bewon-
derde, maar altijd vurig liefhad.

Achteraf gezien wijt ik toch een deel van deze
snoode gevoelens aan het milieu waarin ik ben
opgevoed. Ik kom uit Vlakland, waar zeer nuch-
tere en praktische lieden woonden, die voor de
hoogere gevoelens weinig toegankelijk waren. Zij
waren altijd zeer krenterig, niet met geld, daar
waren zij zeer gul mede, maar krenterig met hun
waardeering. Zij noemden een dominee op z'n best
een flinke knaap, zijnde deze ook maar een ge-
woon mensch. Een kamerlid gaven zij wel eens
den lof dat hij een frissche jongen was. Hun
hoogste uiting van waardeering bestond daarin
dat zij voor iemands van het bezittelijk voor-
naamwoord ONZE plaatsden. Aldus spraken zij
alleen van zeer grooten als van ONZEN Kuiper,
ONZEN Bavinck en ONZEN Keuchenius. Zeg nu
zelf, dat is toch geen lof zulken waardig!

Helaas, helaas, dat ik in deze bewustzijnsver-
enging gevangen ben gebleven in een nieuwen tijd,
toen de woorden eminent en magistraal van ieders
lippen schier bij elken ademtocht vloeiden!

Dat ik niet te kort schoot in liefde, maar zoo
bitter tekort ben geschoten in waardeering! Ik
zie dit alles helder in, seldert ik mij heb laten
winnen door het superlativisme. Het superlati-
visme is de schoonste ontdekking onzer eeuw!
Druk een christelijk tijdschrift en annonceer: Bet-
ter kan dit niet! Is dat niet treffend schoon en
juist? Zoo brengt ge schrijver, dichter en illustra-
tor als met de lift in een oogwenk op den top van
den Olympus! O, die moderne Olympus met een
lift en een kabelbaan, wat is dat een gemoedelijke
berg geworden! Daarbij, welk een rijke gelegenheid
ontsluit zich in het superlativisme om het gebod
der naastenliefde te beoefenen! Gij komt voor-
den tekort om uit te drukken hoe uw eminente
broeder op magistrale wijze zijn gewichtigen
arbeid heeft vervuld. Superlativisme, wat zijt gij
een schoon product van onzen tijd. Het Panop-
licum onzer groote mannen heeft al vijf étages
en steeds is er plaats tekort; ja, gij maakt het
sterven bijna begeerenswaardig uit hoofde van de
gansch zeer eervolle begrafenis die ons dan ten
deel zal vallen.

Helaas, ik ben het al weer kwijt, na dat vol-
dane gevoel nog maar zoo kort het mijne te
hebben mogen noemen. Want, juist toen ik mij
aan deze verkwikkende bespiegelingen overgaf,
was het of ik zachtjes hoorde zingen de psalm
uit mijn jeugd:

Wie klimt den Berg des Heeren op?
Wie zal dien godgewijden top,
Voor 'toog van Zions God, betreden?
De man, die, rein van hart en hand,
Zich niet aan ijdelheid verpandt,
En geen bedrog pleegt in zijn eeden.

Wij zouden ook kunnen zeggen: de man, die
niet in den superlativus spreekt, noch van zich-
zelf noch van anderen.

En als wederwoord hoorde ik een teer refrein,
dat als uit hemelsche verten kwam: Den nederi-
gen geeft Hij genade.

Daaraan hoop ik mij te houden, als het God
belieft.....

N. B.

Vergis ik me niet, dan is de paragraaf, die hier open-
geslagen ligt, één der zwakste, die ooit door Dr. Kuyper
geschreven zijn. Want al wordt scherp onderscheiden
tusschen de zilveren, de voorzienigheid „absoluut“¹⁾
nemende theorie en onze subjectieve voorstel-
ling van de voorzienigheid, en al wordt natuurlijk
aan deze laatste de onfeilbaarheid ontzegd, toch komt
de conclusie hierop neer, dat „de Voorzienigheid
zoo aan deze „gemeene gratie“ hangt, dat
er (altoos in den subjectieven zin) bij ontstentenis der
„gemeene gratie“ gansch geen Voorzienig bestel Gods
openbaar zou worden. Het zou dan uit met ons geweest
zijn van het Paradijs af“ (II, 394). „De werking der
Voorzienigheid doet zich aan ons alleen onder het
dubbele teken van vloek en genade, van toorn en van
gratie voor“, — aldus Dr. Kuyper (II, 395).

Dat hier de voorstelling infralapsarisch is, en dat
ze dit wel weten wil óók, is, meenen we, nu wel
duidelijk.

En, hiermee raken we punt c, hierin ligt o.i. de
Achilleshiel van heel deze redeneering. Die komt bloot,
juist daar, waar het redebeleid, op „subjectief“ stand-
punt uit de aanschouwing redeneerend, zich durft wagen
aan een vergelijking van de wereld-van-nu met
de wereld, die er zou geweest zijn, indien de wereld
dadelijk na den val zou gedompeld zijn in het nachtelijk
duister van den eeuwigen dood.

Om evenwel aan te toonen, waarom dit infralapsarisch
element niet zoo domineeren mag, als hier het geval
bleek, hebben we meer ruimte nodig, dan ons deze
week ter beschikking staat. We bewaren dus punt c
voor de volgende week.

K. S.

1) „Absoluut“ nadert hier zeer dicht het gevaarlijke: „ab-
stract“, als ware de voorzienigheid „abstract“ gedacht in de
„absoluut“ sprekende belijdenis, doch „concreet“ voorgesteld in
den Catechismus.

Geen buitenlandsche predikanten.

De Gestapo (geheime Duitse Staatspolitie) heeft,
naar mij ter oore kwam, eenige weken geleden ver-
boden, dat „buitenlandsche“ predikanten zouden op-
treeden in de ons allen bekende („oud-gereformeerde“)
kerken der classes Oostfriesland en Bentheim.

Men zal zich herinneren, dat eerst het gebruik der
Nederlandsche taal aan banden gelegd is, en tot zelfs
in liturgische formulieren met vasten tekst, gelijk ook
in het gezang, de Duitse taal is voorgeschreven. Ook
gevallen van verboden Nederlandsche kerkelijke bladen
zijn bekend. Thans deze jongste bepaling. Men schijnt
tenminste in Duitschland terdege er mee bekend te
zijn, dat de gereformeerde predikanten in Nederland
uit een anderen wortel leven dan de nationaal-socia-
listische staat. Hetgeen wel goed is; hier in Nederland
wild men van N.S.B.-zijde ons wijs maken, dat alleen
enkele zotten als ondergeteekende nog konden meenen,
dat een gereformeerde tegen het nationaal-socialisme
zijn onoverkomelijke bezwaren hebben moest. Thans
ziet men het in Duitschland anders in. Want, waar
het niet aan te nemen is, dat b.v. de heer Ds Van
Duyt in Duitschland onwelkom zou zijn, is het verbod
blijkbaar gericht tegen predikanten van de Gerefor-
meerde kerken, met wie de bedoelde kerken trouwens
samenleven.

Men zal de genomen maatregelen betreuren, maar
niettemin over de klaarheid der situatie zich meer en
meer verblijden kunnen. Laten we ook in ons openbaar
gebed veel denken aan de Christenen, met name de
gereformeerde Christenen, in Duitschland.

K. S.

POPULAIR-WETEN: SCHAPPELUKE SCHEISEN

Uit het Martyrium van Guldó de Brès.

IV.

De troostbrief aan zijn vrouw. (I.)

De genade en barmhartigheid van onzen goeden
God en hemelschen Vader, en de liefde van Zijn
Zoon onzen Heere Jezus Christus, zij met uwen
geest, mijn zeer geliefde,

Catherina Ramon, mijn dierbare en zeer ge-
liefde vrouw en zuster in onzen Heere Jezus
Christus. Daar uw angst en smart mijn blijdschap
en de vreugde van mijn hart eenigszins storen,
zoo is dit de reden, waarom ik u thans schrijf,
zoowel tot uwe vertroosting als de mijne.
Vooral tot uwe vertroosting moet ik schrijven,
daar ge me altijd zeer vurig hebt liefgehad en het
thans den Heere behaagt een scheiding tusschen
onze beiden te maken: uw bittere smart over deze
scheiding gevoel ik meer dan de mijne. En ik
smeeke u, zooveel ik kan, dat ge u niet boven mate
bedroeft, vreezeende God te beleedigen.

Ge weet goed genoeg, dat, toen ge met mij in
het huwelijk zijt getreden, ge een sterfelijken man
hebt genomen, die niet één minuut van zijn leven
zeker was; en toch heeft het onzen goeden God
behaagd, om ons gedurende den tijd van onge-
veer zeven jaar samen te laten leven, terwijl Hij
ons vijf kinderen gaf. Indien de Heere ons langer
tijd samen had willen laten leven, Hij zou daar-
toe ook de middelen gehad hebben. Maar het
behaagt Hem niet; daarom Zijn welbehagen ge-
schiede en dit zij u genoeg.

Bedenk ook, dat ik niet door eenig toeval in de
handen mijner vijanden gevallen ben, maar door

Parafrazen op het Nieuwe Testament.

Herhaaldelijk wezen we in ons blad op den veel-
vuldigen arbeid, dien onze exegeten verrichten, opdat
het verstaan van den Bijbel onder ons worde bevorderd.
De nog steeds groeiende reeks der „Korte Verklaring“
(uitgave N.V. Uitg.-Mij J. H. Kok te Kampen), zoekt
heel het volk, en is voor ieder verstaanbaar. Daarnaast
verschijnt de reeks wetenschappelijke commentaren op
het Nieuwe Testament, waarvan de hoofdschotel tot nu
toe geleverd is door de Professoren Greijdanus en
Grosheide (uitgave Firma H. A. Bottenburg, Amster-
dam). Deze commentaren zijn — althans in hun vol-
ledigen tekst — slechts toegankelijk voor wie de Griek-
sche taal machtig zijn; vandaar, dat ze in ons blad
niet telkens aangekondigd worden; de lezers, die ze
kunnen volgen weten natuurlijk, dat ze verschijnen, en
voor gereformeerde predikanten onmisbaar zijn. Nog
pas is weer een deel verschenen, ditmaal van de hand
van Prof. Greijdanus.

Toch is dit tweetal reeksen niet het eenige, wat op
dit terrein gedaan wordt. Zeer handig, en voor ieder
te volgen, zijn de parafrazen, die in den laatsten tijd
van verschillende brieven van het Nieuwe Testament
worden geschreven. Herhaaldelijk hebben we indertijd
met groote dankbaarheid uit „Schiedamsch Kerkblad“
geciteerd de parafraze, die Ds C. Vonk (Schiedam) gaf
van den brief aan de Galatiërs. Dit deel is inmiddels
in druk verschenen. Tot onze blijdschap gaan anderen
met dit mooie werk voort. Ds J. van Dijk (Schiedam) gaf
een gelijksoortige bewerking van den eersten brief
aan de Thessalonicenzen (met voorwoord van Prof.
Greijdanus), Ds Jac. Jonker (Zuidbroek) van Colos-
senzen. In bewerking zijn (naar ik vernam) Timotheus
en Filippenzen.

Met allen aandrang kan ik aan al onze lezers advi-
seeren, naast de Korte Verklaring ook deze goedkoop-
en zeer handige reeks zich aan te schaffen (uitgave
Firma S. Kleefman & Co, Sappemeer). Het is telkens
prachtig werk. Ter oriëntering geef ik hier een enkel
voorbeeld van de wijze van bewerking; ik kies met
opzet eenige in de Statenvertaling min of meer moei-
lijke gedeelten.

Eerst Colossenzen 1: 16—20:

16. Want door hem zijn
alle dingen geschapen
die in de hemelen en
die op de aarde zijn,
die zienlijk en die
onzienlijk zijn, hetzij
tronen, hetzij heerschappijen,
hetzij overheden,
hetzij machten: alle
dingen zijn door hem
en tot hem geschapen;

Hij toch, die de liefde Gods open-
baart, is het fundament geworden voor
alles wat geschapen is, het gansch
heelal is in Hem als op zijn grond
gezet.

Dit geldt zoowel alles wat tot den
hemel als wat tot de aarde behoort,
zoowel de dingen, die we kunnen zien
als die niet met onze zintuigen zijn
waar te nemen.

Onder deze laatste vallen ook alle
machten, op welker invloed de dwaal-
leeraars u meenen te moeten wijzen,
als ze spreken van tronen, hoogheden,
machten en gezaghebbers in de enge-
lenwereld.

Deze hebben alleen macht in onder-
geschiktheid aan Christus, Gods Zoon,
want samen met alle dingen hebben
ook zij hun bestaan als schepsel alleen
door Hem en tot Hem. Hij is de
grond, waarop alles ontstaat, en het
doel, waartoe alles bestaat.

Ook bestaat Hij, die van eeuwig-
heid is, vóór alles en alles wordt in
Hem samengehouden, zoodat het een
geordend geheel kan blijven.

de voorzienigheid van mijn God. Die alle dingen,
zoo groote als kleine, leidt en regeert, zooals
blijkt uit wat Christus ons zegt: „Vreest niet: uw
haren zijn geteld. Worden niet twee muschjes om
een penningsken verkocht? En niet een van deze
zal op de aarde vallen zonder den wil uws Vaders.
Vreest dus niet: gij gaat vele muschjes te boven.“
Wat is er minder waard dan een haar: en toch,
zie de mond der Goddelijke wijsheid, welke zegt,
dat God het getal mijner haren heeft geschreven
in Zijn register. Hoe zou dan het kwade en de
tegenspoed aan mijn persoon kunnen komen, zon-
der het bevel en voorzienigheid van God? Dit kan
geenszins het geval zijn, tenzij men wil beweren,
dat God geen God meer zij.

En zie daarom zegt de Profeet: Er is geen
kwaad in de stad, dat de Heere niet doet. Wij zien,
dat al de heiligen, die vóór ons geweest zijn, zich
met deze leer vertroost hebben in al hun moeiten
en verdrukkingen.

Jozef, door zijn broeders naar Egypte verkocht,
zegt: Gij hebt een slecht werk gedaan, maar God
heeft het tot uw bestwil gekeerd: God heeft mij
vóór u uit naar Egypte gezonden om uw profijt.
Gen. 50. Op dezelfde wijze handelde David tegen-
over Simeï, die hem vloekte. Hetzelfde deed Job:
en evenzoo al de anderen.

En dit is de reden, waarom de Evangelisten,
als ze zoo zorgvuldig het lijden en den dood van
onzen Heere Jezus Christus verhalen, hier aan
toevoegen: En dit is geschied, opdat vervuld werd,
hetgeen van Hem geschreven was. Ditzelfde moet
men toepassen op al Zijn leden. Het is wel waar,
dat de menschelijke rede deze leer bestrijdt en
zich tegen haar verzet, zooveel zij kan, gelijk ik
ook zelf zeer sterk ondervonden heb. Toen ik
gevangen genomen werd, zeide ik tot mijzelf:
We hebben er niet goed aan gedaan door met
zoo'n groote schare gelijk op te trekken, wij zijn
door dezen of dien verraden, we hadden ons nergens
moeten ophouden. En onder zoodanige over-

18. En hij is het Hoofd
des lichaams, namelijk
der gemeente, hij die
het begin is, de eerst-
geborene uit de dooden,
opdat hij in allen de
eerste zonde zijn.

19. Want het is des
Vaders welbehagen ge-
weest, dat in hem al de
volheid wonen zoude,

20. en dat Hij door
hem, vrede gemaakt
hebbende door het bloed
van zijn kruis, door hem,
zeg ik, alle dingen ver-
zoenen zoude tot Zich-
zelf, hetzij de dingen
die op de aarde, hetzij
de dingen die in de
hemelen zijn.

Wat zouden wij dan beducht zijn
voor den invloed van allerlei geeste-
lijke machten, daar zij alle aan Chris-
tus onderworpen zijn? Ja deze groote
Christus is het, die eveneens het hoofd
is van het lichaam, de Kerk. Hij toch
is nummer EEN, het begin der her-
schepping, daar Hij de eerstgeborene
is uit de dooden. Zoodoende is Gods
raad vervuld, dat de Zoon Zijner lie-
de in alles de eerste plaats bekleeden
zou, zoowel in de Schepping als in
de Herschepping.

Wanneer nu de dwaalleeraars bij u
steeds spreken van een heele groep,
een „volheid“ van machten die als
middelaars noodig zouden zijn om een
armen zondaar tot volledigheid van
kennis te brengen, dan wil ik dat
woord wel overnemen, maar dan zoo,
dat ik er den nadruk op leg, dat
Christus superieur is, omdat naar
Gods welbehagen in Hem heel de
„volheid“ van Gods Schepping (met
inbegrip van alle machten, die in
hemel en op aarde bestaan) haar vestig-
ting vindt.

Door het storten van zijn bloed toch
aan het kruis van Golgotha heeft God
vrede gesticht tusschen Zich en de
wereld. Daardoor is de Zoon zelf de
Middelaar door Wien God alle din-
gen in de zuivere verhouding terug
brengt, waarin ze behooren te staan
tot den Zoon als het fundament van
het geschapene.

Ik mag dit dus wel zoo samenvat-
ten, dat Christus, de Zoon Gods, niet
alleen de grond is der geheele Schep-
ping (zoowel van wat op de aarde als
van wat in de hemelen is), doch
tevens de verzoeningsmiddelaar van
diezelfde Schepping.

Daar is geen macht, die boven Hem
uitgaat; geen macht, die niet onder
Zijn opperbeheerschap staat; geen
macht, die niet in alles van Hem af-
hankelijk is, dus ook geen macht, die
zich als bemiddelaar tusschen Hem en
den mensch kan opwerpen. Jezus
Christus is de geheel eenige Midde-
laar tusschen God en mensch.

Vervolgens 1 Thessalonicenzen 4: 12—18:

(12) Laat de naam des Heeren om uwentwil niet gelasterd
worden, maar uw levenswandel het middel zijn, om de
heidenen tot het geloof te brengen. Zoo wacht ge 't best
de komst van den komende Koning af.

Inzake die wederkomst des Heeren heerscht onder u nog
een andere misvatting. We hooren, dat er bezorgdheid
gerezen is over de sterfgevallen, die na mijn vertrek in
de gemeente zijn voorgekomen. Ge schijnt er ernstig aan
te twijfelen, of de overledenen de glorieuze terugkeer van
Koning Jezus wel zullen aanschouwen, en deel zullen kun-
nen nemen aan Zijn Koninklijke intocht. De gedachte
schijnt onder u te hebben post gevat, dat slechts de dan
nog levenden die intocht zullen meemaken. Uw droefheid
daarover verraadt uw rijkdom aan broederlijke liefde
jegens elkander, maar ook uw gebrek aan kennis.

(13) Wij willen echter niet, broeders, dat ge in onwetendheid
zijt over de ontslapenen, opdat gij niet treurt als de
anderen, die als heidenen Christus niet kennen, die geen
hoop hebben voor hen, die gestorven zijn. Treuren moogt
ge, maar niet om het lot van die gestorven broeders en
zusters.

(14) Want gelooven wij, dat Jezus, zooals Hij eens als mensch
onder de menschen leefde, gestorven en opgestaan is? Natuurlijk,
dat staat immers rotsvast! Nu, op dezelfde
wijze zal de God, die de dooden levend maakt, ook de
ontslapenen door Jezus, die door Zijn dood en opstanding
het leven voor hen verworven heeft, ja, de Levensvorst,
begin en beginsel van de opstanding der Zijnen is, op-
wekken. Toen ze stierven, was het, alsof ze slechts gingen
slapen. Zooals een slapende er nog is, en zoo aanstonds

leggingen bleef ik overstelpt door mijne gedachten,
toldat mijn geest hooger opklom tot de overden-
king van Gods voorzienigheid. Toen begon mijn
hart een wonderlijke rust te gevoelen; ik begon
toch te zeggen: Mijn God, Gij hebt mij geboren
laten worden op den tijd en in het uur, door U
bepaald: en gedurende al den tijd van mijn leven
hebt Gij mij bewaard en beveiligd in wonder-
baarlijke gevaren, en hebt er mij geheel uit ver-
lost: en indien nu het uur is gekomen, waarop ik
dit leven moet verlaten om tot U te gaan, Uw
goede wil geschiede: Uw handen kan ik niet
ontvluchten. En al ware het dat ik dit kon, zoo
zou ik het niet willen, zoozeer ligt al mijn geluk-
(zaligheid) in mijn eenswillendheid met U. Al
deze overleggingen maakten en maken nog mijn
hart zeer opgewekt en monter. En ik bid u, mijn
dierbare en trouwe gezellen, er u met mij in te
verheugen en dien goeden God te danken voor wat
Hij doet. Want Hij doet niets, wat niet recht-
vaardig, en zeer billijk zou zijn: en ge moet u
vooral en te meer daarin verblijden, daar het
is voor mijn welzijn en voor mijn rust. Ge hebt
genoeg opgemerkt en gevoeld van mijn moeite-
volle werk, kruis, vervolgingen en droefenissen,
die ik heb verduurd: en ge hebt er ook zelf in
gedeeld, toen ge mij vergezeld hebt op mijn reizen
gedurende de tijden van mijn ballingschap. En
zie, nu is het oogenblik daar, dat mijn God mij bij
de hand wil nemen om mij op te nemen in zijn
zalig Koninkrijk.

Ik ga u voor: en ten tijde, dat het den Heere
behaagt, zult gij mij volgen. De scheiding zal
niet altoos duren. De Heere zal ook u opnemen
om ons te zamen te vereenigen met ons Hoofd
Jezus Christus. Hier hebben we niet de plaats
onzer woning, deze is in den hemel: hier is de
plaats onzer vreemdelingschap. Laat ons daarom
haken naar ons ware vaderland dat de hemel is,
en boven alles verlangen om ontvangen te worden
in het huis van onzen hemelschen Vader, om te

weer w
den He
opwekk
en ze
dus Zij
(15) Dit toel
Hij mij
gelaten
zullen
Alle
alle ste
geloof
(16) Hij, de
den her
oproep
overal
den her
slapene
te houd
slapen,
(17) Wij, g
wachte
aarde
met he
lucht, e
zoo zul
Zijn ge
heid. Z
rust wi
heid is
Treurt
(18) maar v

Me dunk
geschreven

Door o
tusschen
grond va
klaarder
ten, deze
staan.

Met nam
lijken dez
wensch de
eventuele
mooie en

Er zijn
hoord he
Armenier
de vele ge
gericht de
hier chri
laatste ja
vluchtelin
dit verdr

Maar n
meer te h
van den
daad gez
voorziet
deelen, o

zien onze
maker Je
dig gezet
telen en
gezelscha
neer ik
diening, v
Jezus.

Ik bid
troost me
Vergeet
wezen he
alleen ee
die ook
voorrecht
martelaar
en mijn
mijn dro
vloeden
vertroost
mezelf, n
spreken
goedheid
vangene,
Hij doen
Hij dege
had noot
ren zou
Ik gev
Christus.
ren zoo
ik erken
blinde sp
ik nu in
en meer
gene ben
zeer goet
mij voor
de wapen
Anderz
alle kind

dan beducht zijn
n allerlei geeste-
n alle aan Chris-
Ja deze groote
veneens het hoofd
le Kerk. Hij toch
begin der her-
de eerstgeborene
bedoende is Gods
Zoon Zijner lief-
plaats bekleeden
Schepping als in

vaalvaarders bij u
een heele groep,
machten die als
uden zijn om een
volledigheid van
dan wil ik dat
n, maar dan zóó,
ruk op leg, dat
is, omdat naar
i Hem heel de
Schepping (met
machten, die in
estaan) haar ves-

in zijn bloed toch
algoritma heeft God
hen Zich en de
Zoon zelf de
n God alle din-
verhouding terug
ebooren te staan
t fundament van
el zóó samenvat-
Zoon Gods, niet
er geheele Schep-
t op de aarde als
nelen is), doch
gsmiddelaar van

, die boven Hem
die niet onder
pij staat; geen
es van Hem af-
geen macht, die
tussen Hem en
opwerpen. Jezus
l eenige Midde-
n mensch.

18:
il niet gelasterd
del zijn, om de
wacht ge 't best

acht onder u nog
er bezorgdheid
mijn vertrek in
et er ernstig aan
te terugkeer van
deel zullen kun-
it. De gedachte
t slechts de dan
n. Uw droefheid
oederlijke liefde
kennis.

in onwetendheid
treurt als de
nennen, die geen
Treuren moogt
ven broeders en
eens als mensch
n opgestaan is?
Nu, op dezelfde
maakt, ook de
d en opstanding
de Levensvorst,
Zijnen is, op-
e slechts gingen
n zoo aanstonds

de gedachten,
de overden-
begon mijn
en; ik begon
mij geboren
uur, door U
n mijn leven
in wonder-
heel uit ver-
n, waarop ik
te gaan. Uw
kan ik niet
dit kon, zoo
l mijn geluk-
met U. Al
en nog mijn
bid u, mijn
et mij in te
ken voor wat
niet recht-
ge moet u
n, daar het
ust. Ge hebt
mijn moeite-
droefenissen,
ok zelf in
mijn reizen
ngschap. En
a God mij bij
emen in zijn

t den Heere
cheiding zal
u opnemen
ons Hoofd
et de plaats
hier is de
ons daarom
de hemel is,
n te worden
ader, om te

weer wakker kan worden, evenzoó zijn ze er nog, bij
den Heere, en kan God, wanneer Hij wil, hen terstond
opwekken en zal dat ook doen, wanneer Hij wederkomt
en ze met Hem voeren in de heerlijkheid. Ze maken
dus Zijn koninklijke intocht wel mee.

- (15) Dit toch zeggen wij u met een woord des Heeren, 't welk
Hij mij heeft geopenbaard: wij levenden, die nog over-
gelaten zullen zijn op de aarde, wanneer de Heere komt,
zullen de ont slapen volstrekt niet vóór zijn!
- (16) Hij, de Heere Jezus Christus, die opgevaren is en nu in
den hemel woont, zal met een machtig signaal, dat allen
oproept, met de stem van een aartsengel en 't geweldige
overal hoorbare geklank der Hazuin Gods neerdalen van
den hemel, om al de Zijnen, nog levenden, of reeds ont-
slapen, het sein te geven, zich voor hun Koning gereed
te houden. En de dooden, in Christus' gemeenschap ont-
slapen, zullen zelf eerst opstaan.
- (17) Wij, geloovigen, die dan nog leven, zullen op hen moeten
wachten! Daarna eerst zullen wij, levenden, die nog op
aarde overgelaten zijn, niet zonder hen, maar tezamen
met hen snel weggevoerd worden van deze aarde in de
lucht, om deel te nemen aan Zijn koninklijke intocht. En
zoo zullen wij allen altijd niet den Heere zijn, deend in
Zijn gemeenschap, levend in Zijn nabijheid tot in eeuwig-
heid. Zóó staat het met de zaak, waarover gij zoo ont-
rust waart. In plaats van reden tot bezorgdheid en droef-
heid is er reden tot groote vreugde en blijde verwachting.
Treurt dus niet langer, waar er niets te treuren valt,
(18) maar vertroost elkander met deze woorden!

Me dunkt, ieder zal voelen, hoe kort en duidelijk hier
geschreven is. Prof. Greijdanus zegt in zijn voorwoord:

Door eene breedere omschrijving van den tekst, en
tusschengevoegde opmerkingen, doet het den achter-
grond van dezen brief en de strekking zijner woorden
klaarder uitkomen, waarom het geschikt mag hee-
ten, dezen brief in ruimer kring beter te doen ver-
staan.

Met name voor de huiselijke Schriftlezing
lijken deze parafrasen zeer aanbevelenswaardig. Ik
wensch den Heeren Van Dijk, Jonker en Vonk, en
eventueelen medewerkers, van harte voorspoed bij dit
mooie en dappere werk.

K. S.

De groote Armenische roman.

Franz Werfel: De veertig dagen van den
Musa Dag. — Uitgeverij „De Pauw“,
Amsterdam.

Er zijn weinig volkeren, waarvan wij meer ge-
hoord hebben, maar minder weten, dan van de
Armeniërs. Onze kennis blijft meestal beperkt tot
de vele geruchten over geweldige slachtingen, aan-
gericht door de Turken van ouds af. Ook dat het
hier christenen geldt, is niet onbekend. In de
laatste jaren heeft het comité voor Armeensche
vluchtelingen veel gedaan, waardoor de naam van
dit verdrukke volk dikwijls genoemd werd.

Maar niemand zal het overbodig achten, eens
meer te hooren over land en volk. Van het boek
van den bekenden Duitscher Werfel kan inder-
daad gezegd worden, dat het in een behoefte
voorziet. En het doet dit grondig. Drie zware
deelen, onder de titels: de Nadering; de Strijd

zien onzen Broeder, ons Hoofd en onzen Zalig-
maker Jezus Christus, om te zien het hoogwaar-
dig gezelschap der Patriarchen, Profeten, Apost-
telen en zoovele duizenden Martelaren, tot welk
gezelschap ik hoop opgenomen te worden, wan-
neer ik zal hebben geëindigd den loop der be-
diening, welke ik heb ontvangen van mijn Heere
Jezus.

Ik bid u dan, mijn dierbare geliefde, dat gij u
troost met de overdenking van deze dingen.

Vergeet vooral de eer niet, welke God u be-
wezen heeft door u een man te geven, die niet
alleen een dienaar van den Zone Gods is, maar
die ook zoozeer door God geacht en be-
voorrecht wordt, dat Hij hem verwaardigt de
martelaarskroon te verkrijgen. Ik ben vroolijk
en mijn hart is opgewekt: mij ontbreekt niets in
mijn droefenissen. Ik ben vervuld van den over-
vloedigen rijkdom van mijn God. Ja ik ben zoo
vertroost, dat ik niet alleen genoeg heb voor
mezelf, maar ook voor allen, die ik zou kunnen
spreken. Hierom smee ik mijn God, dat Hij Zijn
goedheid en welwillendheid jegens mij, Zijn ge-
vangene, bestendige: hetgeen ik ook verwacht, dat
Hij doen zal: want ik weet bij ondervinding, dat
Hij degenen, die op Hem hopen, nooit verlaat. Ik
had nooit kunnen denken, dat God zoo goedertie-
ren zou zijn jegens zoo'n arm schepsel als ik ben.

Ik gevoel nu de trouw van mijn Heere Jezus
Christus. Thans breng ik in praktijk, wat ik ande-
ren zoo vaak gepredikt heb. En voorzeker moet
ik erkennen, dat ik, toen ik zoo predikte, als een
blinde sprak over kleuren, in vergelijking met wat
ik nu in de praktijk gevoel. Ik heb meer geleerd
en meer vorderingen gemaakt sinds ik een gevan-
gene ben, dan in mijn heele leven: ik ben op een
zeer goede school: ik heb den Heiligen Geest, Die
mij voortdurend inspireert en Die mij onderwijst
de wapenen in dezen strijd te hanteeren.

Anderzijds loopt de Satan, de tegenstander van
alle kinderen Gods, die als een tierende en brul-

der zwakken; Ondergang, redding, ondergang, vor-
men de trilogie: De veertig dagen van den Musa
Dag. De vertaling van Jhr. Nahuys is over het
algeheel goed, hoewel sommige germanismen en
minder goede vertalingen, nog naar het Duitsch
rieken.

Het boek houdt het midden tusschen een inter-
essant geschiedverhaal en een boeienden roman.
Eigenlijk is het allebei afzonderlijk. Daar de
schrijver zeer uitvoerig uitweidt over allerlei
historische, religieuze, folkloristische en geogra-
fische bijzonderheden, en zijn stijl bij deze ver-
halende gedachten soms kroniekachtig gewoon is,
zal een lezer die niet gewend is aan inspanning
bij het lezen, wel eens moeite hebben, vooral in
het begin, om zijn aandacht er bij te houden. Het
is er eenigszins zoo mee, als met onze oude
historische romans: eerst moet men een dikke
schil van beschrijvingen dóór, om bij de sappige
kern te komen. Maar bij dezen roman geldt meer
dan bij onze vroegere, de noodzakelijkheid dier
uitweidingen. Immers niet alleen moeten we het
volk goed leeren kennen met zijn zeden en ge-
woonten, die zoozeer verschillen van de onze,
maar men kan zich geen juist oordeel vormen
over de oorzaken en aanleidingen dier enorme
moordpartijen, als men niet de politiek begrijpt
van de Turken. De schrijver laat duidelijk zien
en hooren, dat de slachtingen, aangericht door de
vroegere sultans, niet te vergelijken zijn met de
duivelsch opgezette deportaties van groote bevol-
kingsgroepen, waarvan er niet een het leven be-
houdt.

De haat der Jong-Turken tegen de over het
algemeen ontwikkelde Armeniërs, de gevaarlijke
politiek der gevierde Turksche generaals tegen
dit volk tijdens den wereldoorlog, op gevaar af
den oorlog te verliezen door het afmaken van
alle Armenische soldaten, is onbegrijpelijk, als men
de diepere oorzaak niet leert kennen. Want niet
de ouderwetsche, mohammedaansche Turk, is de
uitroeiër van het Armenische volk van ongeloo-
vigen, neen, hun verhouding is dikwijls zeer goed,
maar de Jong-Turken — de nationalist — zijn
de doodsvijanden. En juist zij kiezen het oog-
blik zoo, dat tijdens den wereldoorlog Engeland en
Frankrijk niet kunnen helpen, omdat zij vijanden
van Turkije zijn, en Oostenrijk en Duitschland
niet durven helpen, omdat ze hun bondgenoot niet
kunnen afvallen. Zoo zijn de Armeniërs hulpeloos
overgeleverd aan hun felste bestrijders.

Een episode uit den vreeselijken ondergang
van een geheel volk, heeft Werfel nu tot onder-
werp van zijn roman gemaakt. Meesterlijk is hij
er in geslaagd de geheele Armeensche kwestie
in zijn verste godsdienstige en politieke geledin-
gen, ontroerend te teekenen, rond een gebeurtenis
van veertig dagen.

Op aandrang van Gabriël Bagradian, een fijn-
beschaafd geleerde, met Europeesche opvoeding en
gewoonten, besluiten de inwoners van de zeven
christendorpen aan de kust van Klein-Azië, zich
op den hoogsten top van het gebergte, den Musa
Dag, te verzetten tegen hun deportatie.

Gabriël, als oud-Turksch officier, kent de Jong-
Turken en weet wat de zijnen te wachten staat.
Bovendien heeft hij van een Armeensch predikant

lende leeuw is, om mij heen om mij te verslinden.
Maar Hij, die tot mij gezegd heeft: „Vrees niet,
Ik heb de wereld overwonnen“, maakt mij over-
winnaar. En reeds zie ik, dat de Heere den Satan
onder mijn voeten verbrijzelt: en voel ik „de
kracht van God, die in mijn zwakheid volbracht
wordt.“

Onze Heer laat mij aan den eenen kant mijn
zwakheid en mijn kleinheid gevoelen, dat ik niets
ben, dan een arm aarden vat, zoo broos mogelijk,
opdat ik mij vernedere, en Hem gegeven worde de
geheele glorie der victorie. Aan den anderen kant
sterkt en troost Hij mij op een ongelooflijke wijze:
ik ben zelfs meer op mijn gemak dan de vijanden
van het Evangelie. Ik eet, drink en rust beter
dan zij.

Ik ben ondergebracht in de meest versterkte en
slechtste gevangenis, donker en duister, welke
om zijn donkerie „Brunain“ genoemd wordt: ik
krijg geen lucht, dan door een klein stinkend gat,
waar men smerig vuil in werpt: ik heb dikke en
zware boeien aan handen en voeten, die me voort-
durend helse pijn doen lijden, daar ze tot
op mijn beenderen inslijden. Vervolgens komt de
provoost der smeden driemaal daags mijn boeien
nazien, uit angst, dat ik zal ontvluchten; ten over-
vloede heeft men drie garden van 40 man voor
de poort der gevangenis geplaatst.

Ook krijg ik bezoeken van den heer de Hamaide,
die naar mij komt kijken, zooals hij zegt, om mij
te troosten en mij tot volharding aan te sporen:
maar hij komt gaarne na den eten, als de wijn
hem naar het hoofd is gestegen en zijn buik ge-
vuld. Ge kunt denken wat voor vertroosting
dat zijn. Hij overlaadt me met bedreigingen en
heeft me gezegd, dat, indien ik ook slechts de ge-
ringste poging doe om te ontvluchten, hij me aan
hals, lichaam en beenen laat boeien, zoodat ik geen
vinger zal kunnen verroeren: en vele andere soort-
gelijke gezegden meer.

Niettegenstaande dit alles blijft mijn God Zijn

en diens zuster, verminkt tijdens hun deportatie,
vernomen wat de bedoeling was van de regering.
Onder voorwendsels van: verraad, landsbelang e.d.
werden de bewoners gedwongen huis en goet te
verlaten, om weg te sterven van honger of mis-
handeling in de vlakten van Mesopotamië. On-
danks de verhalen van nameloos lijden, verkiest
een deel der bevolking, protestantsche Armeniërs,
zich niet aan Gods bedoeling, zoo zij meenen,
te onttrekken. Zij gaan hun vreeselijken dood tege-
moet. De anderen verschansen zich echter op den
Musa Dag, en weten het veertig dagen vol te
houden tegen de geweldige overmacht der Turken
niet alleen, maar zij, ongeordend en ongevoelend
bijna, verslaan de geregelde Turksche troepen en
houden stand, totdat toevallig passerende Fran-
sche oorlogsschepen de uitgehongerde massa aan
boord nemen.

Zeer onderhoudend weet de schrijver te ver-
tellen van die families en hun onderlinge verhou-
ding. Prachtige typen zijn de priester, de burge-
meester, de dokter en de apotheker. Geestig be-
schrijft hij deze, deels ontwikkelde menschen,
soms met Europeesche, wetenschappelijke opvoe-
ding, die echter vervaagd is door de jaren tot
een stralende herinnering, en de kwasi geleerden,
die niet onder willen doen voor de bevoor-
rechten en zich bespottelijk maken met vertoon
van voorgewende geleerdheid.

Het is geen geflatteerd beeld, dat hier van de
Armeniërs gegeven wordt. Ze worden geteekend
in hun onderlinge twisten, kleinzieligheden en on-
deugden, maar ook in hun heldenmoed bij het
taai verdedigen van hun schijnbaar ten doode
opgeschreven levens. De soberheid van den ver-
haaltrant, de totale afwezigheid van effectbejag
doet te treffender uitkomen het verschrikkelijke
lot van dit doodbloedende volk. Verlaten door hun
medechristenen, richten zij hun klacht alleen tot
God, zooals het molto van het eerste deel getuigt:
„Hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher,
oordeelt Gij ons bloed niet aan degenen die op
de aarde wonen.“

De vergeefsche pogingen van den Duitschen ge-
leerde Dr Lepsius, werpen een schril licht op de
tot machteloosheid gedoemde politiek der christen-
volkeren.

Voor al het tweede en het derde deel zijn
prachtig. De spanning wordt steeds grooter, het
verhaal boeiender. Gabriël Bagradian, die zijn
leven van luxe, zijn Europeesche vrouw, ten slotte
zijn leven opoffert, is het symbool van het ener-
gieke, intelligente, stil vrome volk, dat afgeslacht
wordt onder de oogen van Europa.

Dit boek is een droevig epos, maar ook een
sterke aanklacht. Als geschiedenisbeschrijving
nauwkeurig en interessant, als roman aangrijpend
en boeiend.

Het is jammer dat de druk niet uitlokt tot lezen.
De kleine letter, de groote, dichtbedrukte bladzij-
den, zullen sommigen misschien afschrikken. En
dat zou jammer zijn. Ieder die zich heenzet over
deze bijkomstigheden, die rustig, ook de beschrij-
vende gedeelten, die toch onmisbaar zijn voor het
goede begripen, leest, zal zich ruimschoots be-
loond vinden. Het is niet een boek voor iedereen,
maar wel voor alle goede lezers.

Gr.

H. S.

belofte houden en mijn hart vertroosten, terwijl
Hij mij een zeer groote tevredenheid schenkt.
Daarom, mijn geliefde zuster en trouwe vrouw,
bid ik u, dat gij in uw droefenissen troost zoekt
bij den Heere en aan Hem uzelve en uw zaken
toevertrouwt: Hij is de Man der geloovige we-
duwen en de Vader der arme weezen: Hij zal u
nooit verlaten. Dit verzeker ik u. Gedraag u al-
tijd als een Christin en geloovige, standvastig in
de vrees Gods, gelijk ge altijd hebt gedaan, en
vereer, zooveel ge kunt, door uw goeden levens-
wandel de leer van den Zone Gods, welke uw
man gepredikt heeft: en daar gij mij altijd zeer
innig hebt liefgehad, zoo smee ik u deze liefde
te bewijzen aan onze kleine kinderen: onderwijst
hen in de kennis van den waarachtigen God en
van Zijn Zoon Jezus Christus. Wees hun vader en
moeder, en zie toe, dat zij het weinige goed, het-
welk God u gegeven heeft in eere moge bezitten.
Indien God u de genade schenkt, om na mijn ver-
scheiden, als weduwe met uw kindertjes te blijven
leven, zoo zult ge zeer wel doen.

Kunt ge dat niet en ontbreken u de middelen,
zie toe, dat ge u dan verbindt aan een goed man,
die geloovig is en Godvreezend, en een goed ge-
tuigenis heeft. En wanneer het mij mogelijk zal
zijn, zal ik aan onze vrienden schrijven, dat zij
voor u zorgen, al geloof ik niet, dat zij hierin
zullen tekort schieten.

Nadat de Heere mij zal hebben weggenomen,
zult gij u tot uw vroegere levenswijze kunnen be-
geven. Ge hebt onze dochter Sara, wier opvoe-
ding weldra voltooid zal zijn: Zij zal u gezelschap
kunnen houden, en u bijstaan in uw droefenissen
en u troosten in uw verdrukkingen: en de Heere
zal altijd met u zijn. Groot al onze goede vrienden
namens mij, en dat zij God voor mij bidden, opdat
Hij mij kracht geve, en woorden in mijn mond, en
wijsheid om de waarheid van den Zone Gods te
handhaven tot het einde toe en tot aan mijn laat-
sten snik.